

A KETTŐSBIRTOKOSSÁG INTÉZMÉNYE A MAGYAR- JUGOSZLÁV HATÁRON A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT*

A trianoni békeszerződés határmegállapító rendelkezései által megvont határvonal sok esetben községeket vágott el a hozzájuk tartozó földbirtoktól, sőt gyakran egyes földbirtokokat, majorokat vágott ketté. E határ által kettészelt földek, illetve a birtokos lakóhelyétől a határ által elválasztott birtokok tulajdonosait nevezték a két világháború közötti korszakban kettősbirtokosoknak. A teljes elcsatolt területen 8494 magyarországi gazdának volt 113 438 katasztrális holdja, míg Magyarországon 13988 idegen gazdának 57 434 katasztrális holdja. Összesen tehát 22 482 gazda volt érdekelve 170 872 hold erejéig a kérdésben.¹ Ebből 2690 magyar gazdának volt birtoka Jugoszláviában (26 086 katasztrális hold), míg 7122 jugoszláv állampolgár 14 506 katasztrális hold földbirtokkal rendelkezett Magyarországon.² Ezeknek a megművelése, minthogy a birtokosok a másik ország területén laktak, lehetetlenné vált volna, ha csupán a szokásos úton, útlevéllal és vízzel közlekedhetek volna földjük és lakóhelyük között. Ki kellett tehát valamit találni, hogy ezt az egzisztenciák ezreit érintő kérdést valahogy rendezzék. Ez elvileg nem ütközött különösebb nehézségekbe, lévén, hogy a kettősbirtokosság intézményének felállítását a békeszerződés tárgyalásakor a nagyhatalmak ajánlás formájában meg is fogalmazták az utódállamok számára, s azt az érintett államok, így Magyarország és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság is elfogadhatónak tartotta. A nagyhatalmi ajánlás és az érintett államok hajlandósága ellenére a kettősbirtokosok helyzetét állami szinten nem sikerült megnyugtatóan rendezni. Államközi megállapodások híján, a határmenti területeken helyi szintű egyezmények megkötésével próbálták jogi formát teremteni a saját tulajdonú föld megművelését célzó határátlépéseknek. Ilyen egyezményt kötött Zala megye 1919 novemberében, amely szerint a kettősbirtokosoknak községi bizonyítványt kellett szerezniük a határ túloldalán lévő birtokaikról, s ennek alapján az elsőfokú bíróság állította ki az egy hónapig érvényes, fénykép nélküli határszéli igazolványt.³ Egy másik, 1921-es egyezmény a főszolga-bírák igazolójegyével kívánta lehetővé tenni a határtól nem több mint 10 kilométeres távolságon belül lakó kettősbirtokosok határátlépését.⁴ Ezek a helyi szintű megállapodások azonban nem biztosították a kettősbirtokosok zökkenőmentes határátlépését.

* A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

- 1 Az országgyűlés képviselőházának 233. ülése 1934. január 17-én, Kórodi Katona János interpellációja.
- 2 Vagyis, míg a jugoszláv kettősbirtokosok átlag 2 hold birtokkal rendelkeztek, addig a magyarok esetében nagyjából 10 holdas birtokokról volt szó. Ismeretlen szerző által készített feljegyzés a kettősbirtokosság intézményéről. MOL K69-135-1934-I-O-10. A jugoszláv adatok szerint 4465 jugoszláv kettősbirtokos 7844 hold tulajdonosa volt Magyarországon, míg Jugoszláviában 1931 magyar állampolgár tulajdonában 9572 hold volt. Dr. V. Malančec parlamenti felszólalása. Idézi Gojko Malović: *Optanti iz Mađarske kao dvovlasnici*. Beograd, 2006. Doktori kézirat.
- 3 Bencsik Péter: *Az útlevélkérdés története Magyarországon a törvényi szabályozástól a második világháborúig*. Doktori (PhD) disszertáció kézirat. Pécs, 1999. 51.
- 4 Az útlevélkérdés története Magyarországon. 52.

Kezdetben a jugoszláv állam kizárólag személy szerint a kettősirtokosok átlépését kívánta megkönnyíteni, közülük is csak azokat, akik maguk művelték földjüket, de részükre is csak az optálási időszak lejártáig, azaz a trianoni béke hatályba lépése után egy évig. A kérdés rendezésében a Jugoszlávia és Magyarország között 1924. júliusában kötött ideiglenes egyezmény jelentett komoly előrelépést. Ebben a megállapodásban a két ország képviselői a határterület mélységét 10 kilométerben jelölték meg. Csak a legalább 3 hónapja ott letelepült lakosok kaphattak határszéli úti okmányokat, közülük is csak azok, akik maguk művelték a határ túloldalán fekvő birtokukat.⁵ Fél évvel később Budapesten újabb szerződést kötöttek, amelyben 2 napos határátlépési igazolványokat is bevezettek sürgő esetekre, de a határátkelést továbbra is csak napkeltétől napnyugtáig engedélyezték. Ugyanakkor a szerződő felek részére fenntartotta a jogot arra, hogy ideiglenesen felfüggeszék a határforgalmat akár a teljes határon személyi, (állat)egészségügyi vagy közbiztonsági okból.⁶

A kérdés hosszú távú rendezése azonban még egy évig váratott magára. 1926. július 24-én Belgrádban Magyarország és Jugoszlávia kereskedelmi szerződést kötött, amelynek „A” melléklete rendezte a kettősirtokosok kérdését is. A kettősirtokosok a földjeik megműveléséhez szükséges szerszámokat vámmentesen vihették egyik ország területéről a másikra /lakóhelyükről a földjükre és vissza/, továbbá terményeiket, melyek a határszéli zónában lévő földjükön termettek, vám és illetékmentesen szállíthatták lakhelyükre. A határkerület mélységét nem kilométerben, hanem felsorolással határozták meg, igaz, többnyire megmaradt a 10 kilométeres mélységben. Háromféle úti igazolványt vezettek be: különleges határszéli igazolványt (kettősirtokosok, bérlők és munkásaik, valamint ezek családtagjai részére); határszéli igazolványt a foglalkozásuk miatt a határt gyakran átlépő személyek (pl. orvosok), illetve 3 napos útilapot a területen élő egyéb lakó számára sürgős esetben. Az utakat is három csoportra osztották, amelyeken a határt át lehetett lépni. Szabályos útlevelemel csak az I. osztályú úton lehetett átlépni a határt; az I. és a II. osztályú utakon valamennyi határszéli igazolvánnyal, míg a III. osztályú úton csak a birtokos igazolvánnyal rendelkező személy kelhetett át egyik országból a másikba. A mezsgye-birtokosok birtokuk területén bárhol átlépheték a határt, de csak akkor, ha nem volt a birtokukon átvezető kijelölt út. Az igazolványokat a rendőri, illetve az alsó fokú közigazgatási hatóságok állították ki.⁷ Ezen határszéli úti igazolványokat és különleges határszéli igazolványokat azután a másik állam hatóságai (ahol a megművelendő földterület feküdt) láttamozták és 8 napon belül kötelesek voltak azt visszaadni. Ennek a megállapodásnak két szépséghibája volt. Gondok adódtak az életbe léptetésével. Jugoszlávia ugyanis a kereskedelmi egyezményt 1929 áprilisáig nem ratifikálta, s az csak a ratifikációs okmányok

5 Az egész éves határátlépési igazolvány mellett 6 hónapra szóló speciális pásztorigazolványt is kialakítottak, s időszaki munkások részére a birtokos felelősségére a munkavégzés időtartamára munkásigazolványt is ki lehetett állítani, ami azonban csak a tulajdonos/bérlő igazolványával és jelenlétével együtt jogosította fel őket a határátlépésre. Ezekhez az igazolványokhoz fénykép is kellett, s csak napközben és csak az igazolványban meghatározott utakon lehetett átlépni a határt. Az útlevelekérdés története Magyarországon 52.

6 Az útlevelekérdés története Magyarországon 53.

7 MOL K69-670-1930-16/7.

1929. november 8-ai kicserélése, illetve annak a jugoszláv hivatalos közlönyben való megjelentetése után (december 25) lépett életbe, vagyis gyakorlatilag 1930-tól volt hatályos.⁸ A jegyzőkönyv komoly hiányossága volt az is, hogy a vám és illetékmentes terményszállítás kedvezménye csak azokat a kettősbirtokosokat illette meg határozatlan időre, akiknek földjét a határvonal tényleg kettészelte. A többi kettősbirtokos ezt a kedvezményt csak 1928. december 31-éig, illetve az 1928. november 19-én Belgrádban kötött kereskedelmi pótegyezmény 2. cikke szerint 1932. május 18-ig élvezhette. Ennek a kereskedelmi pótegyezmények a tárgyalásai már 1928 nyarán megkezdődtek. 1928 júniusában tárgyalóasztalhoz ült az a magyar–jugoszláv bizottság, amelynek feladata a kettősbirtokosok részére kijelölt helyek, a határmenti gazdasági kapcsolatok bonyolítását lehetővé tevő átkelők és az általános határátkelők meghatározása volt. A muravidéki országgyűlési képviselők – Klekl és Jerič – a lehető legtöbb átkelőhely létrejöttét szorgalmazták.⁹

A határszéli forgalom bonyolítását és a határátlépéshez szükséges okmányok kiállítási procedúráját a Belgrádban 1929. évi október 1-én aláírt jegyzőkönyv pontosította. A jegyzőkönyv 14. paragrafusa értelmében a birtokos és határszéli úti igazolványok kiállítását és láttamoztatását minden év február 15-ig és a lejártaknak a kicserélését minden év március

8 Optanti iz Mađarske kao dvovlasnici.

9 Novine, 1928. június 24-én - Murska Sobota. XV. évf., 26. A jugoszláv és a magyar bizottság megállapította és kategorizálta a határátkelő-, illetve határátlépő-helyeket, pontosabban a megjelölt útszakaszokat. Ennek értelmében 1929 márciusára a Muravidéken a következő – kategorizált – határátlépő-helyeket hagyta jóvá az említett bizottság és terjesztette mindkét állam kormánya elé:

1. Felsőszölnök – 13 – Trdkova (Magasfok)	III.
2. Felsőszölnök – 23 – Trdkova (Magasfok)	III.
3. Felsőszölnök – 42 – Otovci (Ottóháza)	I., II.
4. Felsőszölnök – 73, 74 – Čepinci (Kerkafő)	II.
5. Apátistvánfalva – 107 – Markovci (Marokrét)	II.
6. Órfalu – 129, 130 – Budinci (Büdfalva)	III.
7. Órfalu – 141 – Veliki Dolenci (Nagydolány)	II.
8. Szalafő – 174, 175 – Hodos (Órihodos)	III.
9. Kotormány – 222 – Hodos (Órihodos)	I., II.
10. Dávidháza – 223, 224 – Hodos (Órihodos) vasút (železnica)	I., II.
11. Kerca – 237, 238 – Krplivnik (Kapornak)	III.
12. Szomoróc – 254 – Krplivnik (Kapornak)	III.
13. Szomoróc – 267, 268 – Domanjševci (Domonkosfa)	II.
14. Magyarszombatfa – 272, 273 – Središče (Kisszerdahely)	III.
15. Magyarszombatfa – 294 – Prosenjakovci (Pártosfalva)	II.
16. Szentgyörgyvölgy – 355 – Motvarjevci (Szécsiszentlászló)	III.
17. Nemesnép – 372 – Dobrovnik (Lendvavásárhely)	II.
18. Szentistvánlak – 420 – Žitkovci (Zsitkóc)	III.
19. Lenti – 443 – Genterovci (Göntérháza)	I.
20. Rédcis – 455 – Dolnja Lendava (Alsólendva) vasút (železnica)	I., II.
21. Zalabaksa – 458 – Dolnja Lendava (Alsólendva)	I., II.
22. Lendvaujfalva – 608 – Pinc	II.

A települések közötti számok az egykori útvonalak számát, a római számok pedig a a kategóriáját jelentik. A forrásra Göncz László hívta fel a figyelmemet, amiért ezúton is köszönetet mondok. A forrást Göncz László közli *A muravidéki magyarság 1918-1941* című monográfiájában.

1-éig be kellett fejezni. Ezekkel az igazolványokkal a határszéli kettős birtokosok a II. és III. osztályú utakon is közlekedhettek, és pedig naponta akár többször is átlépheték a határt. Sürgős esetekben az illetékes hatóságok még „alkalmi úti lapot” is kiállíthattak, melynek érvénye 3 napig tartott és 3 nappal meghosszabbítható volt.¹⁰ A határátlépések zökkenőmentességének biztosítását elősegítendő, a jegyzőkönyv rendelkezett a határközi értekezletek intézményének felállításáról, amely előírta a helyi szerveknek a határ mindkét oldalán, hogy háromhavonta összeüljenek.¹¹ Ezt azonban a határmenti járások hatóságai csak a legkritikább esetben tartották be. Elmaradásukat jugoszláv részről részben azzal magyarázták, hogy nem volt igazán szükséges összejönni, mert a határforgalom zökkenőmentesen alakult, részben pedig azzal indokolták, hogy a találkozók lebonyolítására nem állt rendelkezésükre az anyagi fedezet.¹²

1931 folyamán, ahogy közeledett a kettősbirtokosok tömegei számára biztosított vám- és illetékmentes áruszállítás jogának lejárta, sűrű jegyzékváltás folyt a magyar külügyminisztérium és a budapesti jugoszláv követség között a kettősbirtokosok kérdéséről és a jugoszláv optánsokról. 1931. január elején a belgrádi magyar követ szóbeli jegyzékben fordult a jugoszláv külügyminisztériumhoz, kifogásolva, hogy a jugoszláv határszervek nem tartják be az 1929. október 1-én Belgrádban kötött kiegészítő egyezmény rendelkezéseit. A panaszok sokirányúak voltak: a kettősbirtokosok határátlépő igazolványainak cseréje nem történt meg időre; határárat rendeltek el ünnepnapokon; nem engedélyezték a határátlépést biciklivel; a helyi szervek nem tartották meg az előírányozott három havonkénti találkozókat. Figyelemre méltó, különösen a későbbi időszakban tanúsított jugoszláv hozzáállás ismeretében, Belgrád reakciója a magyar jegyzékre. A jugoszláv belügyminisztérium felszólította a Szávai Bánság vezetését: járjon utána a panaszok jogosságának, s amennyiben igaznak bizonyulnak, azonnal utasítsa az alárendelt szerveket, hogy *mindenben a Magyarországgal kötött határszéli forgalom szabályzásának rendelkezései szerint járjanak el.* (Kiemelés tőlem – H. Á.) Egyúttal részletes jelentést kért a helyi szervektől a magyar jegyzék egyes pontjairól, hogy minél előbb pontos választ lehessen adni a magyar hatóságoknak.¹³

1930 novemberében az optánsok kérdése előtérbe került. Az optánsokról a békeszerződésben rendelkeztek. Alapvetően két formája volt a rendezésnek: 1) mindazon személyeket, akik 1910. január 1. előtt az adott területen éltek, megillette annak az országnak az állampolgársága, amelyikhez a terület került. Egy éven belül (a trianoni békeszerződés életbe lépését követően) jogában állt optálni – vagyis állampolgárságot választani – annak az országnak a javára, amelyben 1910. január 1. előtt honossággal bírt. 2) fél éven belül (Trianon életbelépését követően) optálhatott bármelyik utódállam javára,

10 MOL K69 1934-676-I.o-10 ismeretlen szerző feljegyzése a kettősbirtokosság intézményéről.

11 MOL K69-675-1934-I-6-H.

12 A prelogi járási eljárárságnak éves kerete határjárásra, helyszíni vizsgálatokra, útiköltségre, stb. 7000 dinár volt, ami nagyon kevés a 60 km-es szakaszon 13 községben több mint 2000 kettősbirtokossal bíró határ felügyeletét ellátó szerv jó működéséhez. Hrvatski Državni Arhiv,(HDA) Savska Banovina, F 144 kutija 89. Pov. Broj. 78/1931.

13 HDA. Savska Banovina F144 kutija 89. 34/1931.

amennyiben nyelvileg vagy fajilag különbözött a lakosság többségétől. Azok, akik 1910. január 1. után érkeztek a területekre, automatikusan annak az államnak lettek a polgárai, amelyhez az a terület tartozott, ahonnan érkeztek. Csak abban az esetben szerezheték meg a jugoszláv állampolgárságot, ha ahhoz a jugoszláv állam hozzájárult.¹⁴ Miután az állampolgárság és az optánsok kérdése Jugoszlávia számára különösen Magyarország vonatkozásában érzékeny kérdés volt, aminek politikai jellegű következményei is lehettek, Belgrád nagy figyelmet szentelt neki, s fontosnak tartotta az ország nemzeti érdekeit szem előtt tartó mielőbbi végleges rendezését. A jugoszláv külügyminisztérium a délszláv állam nemzeti érdekének tartotta, hogy mindazok a magyar optánsok, akik Magyarország javára optáltak, valóban kiköltözzenek; valamint, hogy a jugoszláv állampolgárságért folyamodó magyarok kérvényét elutasítsák, külföldi állampolgárként bánjanak velük, s eltávolítsák őket az országból. A kérdés kényességére való tekintettel azonban fontosnak tartották, hogy ezt nagyobb felhajtás nélkül, néhány hónap leforgása alatt hajtsák végre.¹⁵

A jugoszláv optánsok legtöbbször a szentendrei lakosú rácok, azaz szerbek voltak, akik a békeszerződés rendelkezései alapján Jugoszlávia javára optáltak, később azonban az átköltözést egyre halasztották. A magyar kormány több alkalommal meghosszabbította átköltözésük határidejét, mígnem 1930 novemberében kényszerítette őket, hogy Jugoszláviába költözzenek.¹⁶ Ezek időközben, hogy magyarországi tartózkodásukat ne akadályozzák, a határzónában szereztek birtokokat. Ezen az alapon a jugoszláv kormány kérte, hogy ezek a jugoszlávok is részesüljenek a kishatárforgalmi kedvezményekben, és „*carte de frontière*”-ekkel láttassanak el.¹⁷ A magyar kormány ezt két feltételhez kötötte: a reciprocitáshoz, illetve, hogy a tágabb értelemben vett kettősbirtokosokat is megillessen a vám- és illetékmentes terményforgalom joga 1932. május 18. után.¹⁸ A jugoszláv kormány maga sem ellenezte ezt. 1931. december 23-án a jugoszláv követség maga is javasolta, éppen az optánsaira való tekintettel és azok javára, ennek a kedvezménynek a meghosszabbítását.¹⁹

14 A jugoszláv külügyminisztérium fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy az első esetben az optálás a trianoni békeszerződés hatályba lépésétől, nem pedig az erről kiállított okmány napjától érvényes, amit csak az állampolgárságról való lemondás procedúrájával lehet visszavonni. A második csoport esetében éppen fordítva volt. Nem az optálási kérvény benyújtásának napja volt a döntő, hanem annak az elfogadása. Vagyis, amíg az nem történt meg, az illető külföldi állampolgárnak minősült.

15 A korábbi hangos lépések, nevezetesen a november elején kiutasított magyar optánsok esete, amikor meglehetősen nagy csinnadrattával toloncolták ki őket az országból, csak válasz volt a magyarok hasonló lépéseire, nevezetesen jugoszláv optánsok kiutasítására. HDA Savska Banovina, F 144, kutija 88, pov I. Br. 40733 1930. november 24.

16 Ez alól csak nagyon indokolt esetben tett kivételt, súlyos betegsége vagy nagyon idős korra való tekintettel, de akkor is csak 1931. február 15-ig, illetve április 1-ig.

17 A budapesti jugoszláv követség jegyzéke 1931. július 8. MOL K69-1934-I-0-10.

18 A magyar hatóságok által 1930. november 1-jei határidővel távozásra felszólított, jöszérivel kitoloncolt optánsok számára a magyar kormány semmiképp sem akarta megadni a kettősbirtokosi kedvezményeket, és határátlépésüket minden lehetséges adminisztratív eszközzel (tartózkodási engedély időtartamának csökkentése, kettősbirtokosi igazolványaik elkobzása, különböző illetékek kirovása, stb.) igyekezett megnehezíteni. Optanti iz Mađarske kao dvovlasnici.

19 A budapesti jugoszláv követség 906-os számú jegyzéke. MOL K69-1934-I-0-10. A két kormány között 1931 nyarán jött létre ideiglenes megállapodás, amely szerint az optáns kettősbirtokosokat, akik a határzónában ingatlanal rendelkezők, a reciprocitás alapján hat hét időtartamra megilletik a kettősbirtokosi kedvezmények. A jugoszláv külügyminisztériumnak a pécsi jugoszláv konzulátusra küldött 1931. június 4-i tájékoztatója szerint a jugoszláv kormány célja az volt, hogy ezt a jogot határozatlan idejűre változtassák, aminek érdekében tárgyalásokat folytatnak a magyar kormánnyal. A jelentést idézi Optanti iz Mađarske kao dvovlasnici.

A többszöri jegyzékváltás eredménye azonban mégis az lett, hogy a budapesti jugoszláv követség eredeti kérését visszavonta és kijelentette, hogy az idézett bekezdésben biztosított kedvezmények 1932. május 19-én megszűntek.²⁰

Ezután a jugoszláv határközegek nem engedték többé a tágabb értelemben vett határirtokokosok terményeinek vám- és illetékmentes ki és bevitelét. A magyar hatóságok azonban, mivel a magyar kormány az előző állapot fenntartását, illetve meghosszabbítását akarta elérni, hallgatólag továbbra is érvényben tartotta a határidő előtti kedvezményeket, és a jugoszláv állampolgárok terménykivitelét nem akadályozta.

Minthogy a kettősirtokokosok jelentős része úgynevezett tágabb értelemben vett kettősirtokos volt, akiknek a birtokát nem szelte át ténylegesen a határ, az 1932. május 18-i terminus lejártával a kettősirtokosok határforgalma jelentősen visszaesett. A jugoszláv hatóságok által a kettősirtokosoknak a határforgalom terén okozott nehézségek sokfélék voltak. I/ Határzár elrendelése az egész határon, vagy egyes szakaszain (ilyen esetekben a jugoszlávok többnyire az 1925-ös egyezmény 15. cikkére hivatkoztak, amely szerint a határszéli forgalom számára meghatározott könnyítések nem érintik a belföldi egészségügy-rendészeti, továbbá az állati és növényi betegségek elleni védekezés tekintetében fennálló rendelkezéseket, valamint az egyedáruságra vonatkozó szabályokat. Ezen felül arra is hivatkoztak, hogy a határforgalom csökkentésével a Magyarországra emigrált horvátok közlekedését akarták megakadályozni a határon. II./ Adminisztratív eszközök alkalmazása, az úti okmányok késedelmes láttamozása és visszatartása. Ilyen esetben azzal magyarították, hogy a magyar állampolgárságú kettősirtokosok a jugoszláv területen lévő földjük utáni adót nem fizették meg. Ennek egy belső rendelettel is alapot kívántak adni, nevezetesen hogy nem állíthatnak ki közokiratot/útiigazolványt sem annak, aki adóval vagy illetékkel tartozik. III./ A határzónában elterülő kettősirtokosok terményeinek elvámolása, illetve annak megakadályozása révén, hogy a termelők e mezőgazdasági terményeiket földjükre a lakóhelyükre vagy viszont szállíthassák. Ez alól azok számára sem igen tettek kivételt, akiknek ténylegesen kettősirtokos földjét a határ, tehát elvileg megillették őket a kedvezmények 1932. május 18. után is. Ez volt talán a legsúlyosabb következményekkel járó intézkedés, ugyanis a határcsúcsok számának nagymértékű növekedését eredményezte. Az eredeti helyzet, mint láthattuk, az volt, hogy a kettősirtokosok terményeiket bármelyik másodosztályú és gazdasági úton szállíthatták, minthogy azok nem voltak vámkötelesek. Az 1932. május 18. után beállott vámolás, illetve kiviteli illetékszedés a jugoszlávok részéről azt eredményezte, hogy a kettősirtokosok csupán az első osztályú vámúton vihették át terményeiket, amelyből mindössze 17 volt az egész jugoszláv-magyar határvonalon. Ezekből egy folyóút, 7 vasút és 9 közút, ami azt eredményezte, hogy a kettősirtokosoknak sokszor nagy kerülőt kellett tenni.²¹

Mindebből a magyar külügyi vezetés arra a helytálló következtetésre jutott, hogy Belgrád célja ezekkel az intézkedésekkel a kettősirtokos intézmény megszüntetése. De vajon mi állt

²⁰ MOL K69-1934-I-0-10.

²¹ MOL K69 1934-676-I-0-10 ismeretlen szerző feljegyzése a kettősirtokosság intézményéről.

a jugoszláv vélemény hirtelen megváltozása háttérében? Hiszen, mint láttuk, nem sokkal korábban még jugoszláv részről is hajlottak a kettősbirtokosok tömegei számára biztosított kedvezmények határidejének meghosszabbítására, és fontosnak tartották a határszéli forgalomról kötött egyezmény rendelkezéseinek pontos betartását.

A legfontosabb ok minden bizonnyal a Magyarországon menedéket kapó horvát emigránsok megélénkülő aktivitása volt, akik 1931 őszen a határ közelében, Jankapusztán külön táborot kaptak. Ettől nem függetlenül szerepet játszottak Belgrád véleményének megváltozásában azok a jelentések is, amelyek a határmegújító bizottság vezetőjétől és a határőrparancsnokságok vezetőitől érkeztek, s a Mura és a Dráva menti „áldatlan” állapotokról számoltak be.

Az 1921-1922 folyamán végzett helyszíni határ-megállapítás alkalmával a határ mentén kijelölt 3 méteres korridort a földek birtokosai az eltelt évtized során fel, a határjeleket pedig kiszántották. Mindennek következtében a határvonal szinte teljesen eltűnt, sokan átszántottak magyar területre, mint ahogy sok magyar is beleszántott jugoszláv területbe. Ilyen körülmények között a határőrség minden ébersége ellenére szinte zavartalan volt az átjárás jugoszláv területre. Nincs olyan nap, hogy a parasztok ne panaszkodnának a magyarokra, akik ellopják lovaikat, és áthajítják Magyarországra - olvashatjuk egy jugoszláv határparancsnok jelentésében.²² Ez a betyárvilág viszonyait idéző jelentés vélhetően túlzás volt. Minden esetre a határok biztosításához jugoszláv részről szükségesnek tartották a három méteres korridor helyreállítását a határ mindkét oldalán, és azt, hogy a határ mentén 100 méteres mélységben megtiltsák a kukorica ültetését. Helyette olyan növényzetet ültetését tartották kívánatosnak, amelynek magassága nem haladja meg az 1 métert.²³

A magyarok „lólopásánál” a jugoszláv állam biztonságára nézve sokkal nagyobb veszélyeket rejtett a határok viszonylag szabad átjárhatósága. A magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság jugoszláv vezetője a muravidéki és muraközi viszonyokat taglaló zárójelentésében, 1932. november elsején, a magyarok igen aktív és hatásos propaganda-tevékenységéről számolt be.²⁴ Minden rossz Magyarországról származik - írta: ők hozzák

22 AJ. 334-95 Pov. Br. 31182/31 1931. szeptember 1.

23 AJ. 334-95 Pov. Br. 31182/31 1931. szeptember 1. Ennek megfelelően 1931 végére a határmentén mindenütt kialakították a 3-5 vagy helyenként 10 méteres korridort, kivéve a muraszombati körzetet. Mindezt a jugoszláv külügyminisztériumban is helyeselték, azzal a megjegyzéssel, hogy miután a Hadügyminisztérium megerősített helyeket kíván építeni a határ mentén, a 3 méteres korridor nem lesz elegendő. AJ. 334-95 Pov. Broj. 378. A Jugoszláv Külügyminisztérium Határmegállapító Irodájának feljegyzése. 1931. december 30.

24 Különösen Légrád és Đelekovec falvakban látszott súlyosnak a helyzet, ahol a Sokol mozgalom (összsláv összefogást hirdető tomaegyesületek szervezeti formája, amelynek jelentősége, elsősorban a szláv nemzeti tudat erősítésében különösen az etnikailag vegyes területeken volt nagy - H. Á.) nagyon nehezen tudott teret nyerni. A Sokol térnyerése különösen nehézkessé vált azt követően, hogy egy zsidó származású tanító, bizonyos Bankira Vajs (Weis) érkezett a faluba, aki mindennek tetejében még kettősbirtokos is volt. (Az előző tanítót állítólag azért váltották le, mert túlzottan nacionalista volt.) A jelentéstevevőnek az sem fért a fejébe, hogyan lehet egy zsidó kettősbirtokost kinevezni tanítónak, akinek egyik feladata éppen az, hogy a Sokol és a nemzeti ideológia jegyében nevelje az ifjúságot. Értesülései szerint Vajs jó kapcsolatokat ápolt a magyarokkal, akik engedélyezték részére a beutazást Magyarországra, annak ellenére, hogy a Sokol mozgalom képviselője is volt. Lehetségesnek tartotta, hogy a kettősbirtokosok tartották a kapcsolatot a Légrádtól mindössze 10 kilométerre lévő Jankapusztán megbújó usztasákkal. A Dráva mentén valamivel jobbnak látta a helyzetet. Ott kevesebb volt a kettősbirtokos, így kevésbé érződött a magyarok befolyása, emellett kevesebb volt a határon átvetető út is, ezért az ellenőrzés is érezhetően jobb volt. Barcs irányában pedig érzékelhető volt az ott kialakított líkai és hercegovinai telepes falvak nemzeti szempontból üdvös hatása. A magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság jugoszláv vezetőjének zárójelentése. AJ 334-95 Pov. Broj. 305. 1932. november 1.

be a saját vagy a jugoszláv kettősirtokosokon keresztül a bombákat, fegyvereket, broszúrákat, kalendáriumokat és híresztelik azt, hogy Jugoszláviában forradalom lesz, amit szegény tudatlan horvát paraszt elhisz, és egyfolytában a várakozás állapotában van, arra számítva, hogy Jugoszlávia felbomlik, s a Muraköz visszakerül Magyarországhoz. A határkijelölő bizottság jugoszláv elnöke szerint a Muraközben és a Dráva mentén uralkodó állapotok szükségessé tették a kettősirtokosság kérdésének mielőbbi megoldását. A helyi lakosságnak a határőrökkel szembeni türelmetlenségét ugyanis a Légráddal, Đeletkovicval és Kotoribával szemben 8-10 kilométerre kialakított jankapusztai usztasa tábor vezetője, Gustav Perčec és társasága aknamunkájára vezette vissza.²⁵ Ezzel szemben az sem jelentett hatékony védelmet, hogy a határőrök példásan látták el feladatukat. Komoly hiányossága volt a határőrizetnek, hogy törvény tiltotta a határőröknek a nők megmotozását, amit az állam biztonsága érdekében fontosnak tartott mielőbb megváltoztatni. Meg volt győződve ugyanis arról, és vélhetően nem alaptalanul, hogy a parasztlányok, asszonyok vitték át a határon nem csak a csempészárut, de az usztasák és a magyarok által küldött kalendáriumokat és propagandaanyagot is.²⁶ Mindennek csak akkor lehet véget vetni, ha bezárják, és teljesen lezárják a kettősirtokosok számára fenntartott határátelöket, akik miatt mindez a rossz Jugoszláviába érkezik.²⁷

A helyszíni felmérések szerint Muraközben és a Muravidéken összesen 2516 jugoszláv és 401 magyar kettősirtokos volt. A Kotoribától Dolnji Miholjacig terjedő határszakaszon a Dráva mentén 771 jugoszláv kettősirtokosnak volt Magyarországon birtoka, s 438 magyar polgárnak Jugoszláviában. Ez összesen 3287 jugoszláv és 839 magyar, azaz 4126 kettősirtokos. A Dunától Horgosig terjedő szakaszon 1060 jugoszláv és 786 magyar kettősirtokos volt, míg a Dráva és a Duna közötti, valamint a Horgostól a román határig húzódó szakasz kettősirtokosainak számáról nincsenek adataink. A legkritikusabb helyzet, jugoszláv szempontból, a Muravidéken és a Muraközben volt, illetve kisebb mértékben a Dráva mentén, amely területeken több mint négyezer kettősirtokos lépte át a határt nap mint nap.²⁸ Ha mindehhez hozzáadjuk a családtagokat és a munkásokat, akkor a gyerekeket nem számítva 4-5-szörösére nőtt ez a szám, vagyis mintegy 15 000 személyről volt szó, akik egész évben, de különösen tavasszal és nyáron naponta jártak Magyarországra, s akikre, a jugoszlávok meggyőződése szerint a magyaroknak rendkívül nagy befolyása volt.²⁹

25 Úgy vélte, hogy a muraközi kettősirtokosok komoly támogatói bázist jelentettek az usztasáknak. „Perčec tudta, hol kell kialakítani banditafélszékét.” Uo.

26 AJ 334-95 Pov. Broj. 305. 1932. november 1.

27 Figyelemreméltónak tartotta, hogy a román határtól az osztrák hármashatárig nincs egyetlen megerősített vagy épülő magyar objektum sem. A magyar utakat viszont első osztályúnak minősítette, amelyek fenntartására nagy gondot fordítanak, útkarbantartókat alkalmaznak, akik folyton ellenőrzik az utakat. Úgy vélte, a magyarok útjaik minőségével kívántak kitűnni a külföldiek előtt. (a későbbiekben azonban felsorolt néhány olyan utat is, amelyek csak nyáron voltak használhatók az autós forgalom számára) AJ 334-95 Pov. Broj. 305. 1932. november 1.

28 Érdemes megnézni a muravidéki és a muraközi kettősirtokosok nemzetiségi hovatartozását is. Míg Muravidéken nagyrészt magyarok alkották a kettősirtokosok táborát, addig a Muraközből származó kettősirtokosok túlnyomórészt horvátok voltak. Erről lásd bővebben Kovács Attila: *Földreform és kolonizáció a Lendva-vidéken a két világháború között*. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2004. ide illő fejezeteit (37-60. és 320-339. oldal).

29 Problematikusnak ítélték azt is, hogy nemzeti értelemben ezek a népek nem voltak kellően felvilágosodottak, miután azt tartották magukról, hogy nemzetileg muraköziek s csak 1918-ban lettek horvátok. Nagyon hajlottak a magyarok felé, akik

Ennek a káros magyar befolyásnak a megszüntetését csak a kettősbirtokosság gyors rendezésével, vagyis a határátkelések teljes beszüntetésével vélték megoldhatónak. Minden egyéb rendelkezés gyengének és illuzórikusnak tűnt. A helyzetből a kiutat az kínálta, ha az állam megveszi a jugoszláv kettősbirtokosok birtokait, majd eladja ezeket a magyar államnak, és a kapott pénzen Jugoszláviában vásárol számukra birtokot (Szlavóniában, Szerémségben és Dél-Szerbiában – vagy a községi földek felvásárlásával ott, ahol a kettősbirtokosok élnek). Az osztrák határtól a Dolnji Miholjacig húzódó szakaszon viszonylag csekély volt az az érték, amit a kettősbirtokosok a határ túloldalán fekvő földjeiken megtermeltek, ezért megvásárlásuk az államnak nem került volna túl sokba.³⁰ Járható útnak tűnt a földek kicserélése is: a Muraköziek birtokát elcserélni a magyarok Bácskában és Bánátban lévő földjeire. A javaslattevő mindazonáltal biztosra vette, hogy ez a megoldás, és egyáltalán a kettősbirtokosok kérdésének megoldása Magyarország határozott ellenkezésével fog találkozni, amely politikai okokból mindent el fog követni, hogy megakadályozza a kérdés rendezését.³¹ Nem tévedett.

A Belgrádba érkező jelentésekből aggasztó kép rajzolódott ki mind a kettősbirtokosok, mind a szélesebb értelemben vett határmenti sáv lakosságát illetően.³² A határmegújítási bizottság vezetője 1932. július 20-i jelentésében fontosnak tartotta, hogy az állam ragadja magához a kezdeményezést, mert amennyiben a kettősbirtokosokra bízzák a kérdés megoldását, hogy ők adják el földjeiket a magyaroknak, akkor azok soha, de legalábbis tíz évig nem fogják eladni, mert a magyaroknak ez nem felel meg. Biztosra vette: a magyarok minden eszközzel azon lesznek, hogy megakadályozzanak bármiféle eladást. Egyrészt, mert tisztán politikai oldalról nézik ezt a kérdést. Másrészt, a hírszerzést ezeken a kettősbirtokosokon keresztül végzik. „Ha megpillantjuk parasztjaink hömpölygő sorát a határátkelő utakon, reggel és este, az az érzésünk, hogy dacára minden szigorúságunknak, határ egyáltalán nem is létezik” – írta jelentésében. Szükséges tartotta ezért minél előbb rendezni ezt a kérdést, egy különleges bizottság életre hívásával, amely a helyszínen

ezt kihasználták, és tömték a fülüket mindenféle mesével, brossurakkal és rölapokkal látták el őket, amelyben a Jugoszláviában uralkodó áldatlan állapotokról írtak. Sokan hitték azt, hogy a Muraköz el fog szakadni Jugoszláviától és Magyarországhoz fog csatlakozni. A hatóságok irányában sem voltak őszinték, ugyanakkor féltek tőlük. Politikai értelemben sem tűntek megbízhatónak, mivel vagy Radic pártiak voltak vagy független demokrata pártiak. AJ. 334-94. 1932. június 6. A 9. csendőrezred Csáktornyai szakasza parancsnokának jelentése.

30 A legjelentősebb érték a magántermő, vad és oltatlan szőlőből készült bor, az úgynevezett „Direktor” volt, amelynek árusítását Jugoszláviában törvény tiltotta mintegy 250 vagon (2,5 millió liter) kb. 2,5 millió dinár értékben. Különböző gyümölcsök: 70 vagon, kb. 1 millió dinár értékben. Gabonafélék, kb. 12 vagon, 400 000 dinár érték (vagyis szinte elhanyagolható mennyiség - H. Á.) Emellett a kettősbirtokosok szénát, tűzifát, krumplit, babot és egyebet szállítottak a határon át vámentesen kb. 1 millió dinár értékben, vagyis a kettősbirtokosok birtokainak éves jövedelme ezen a határszakaszon nem haladta meg az 5 millió dinárt. AJ. 334-94. Pov. Broj. 105. 1932. július 20.

31 AJ 334-95 Pov. Broj. 305. 1932. november 1.

32 A muraközi kettősbirtokosok nagyon szegények voltak, nem voltak sem családi szövetkezeteik, sem nagyobb összefüggő birtokaik. Gyakran az összesen három hold birtok 3-4 vagy akár öt helyen volt szétszórva. Legtöbbször kukoricát vagy ritkábban rozst termesztettek, szőlőskertjeikben nagyon kevés volt a nemes szőlő. „Főleg nohát természetnek, aminek bora nagyon ártalmas, valóságos mérge, de mégis nagyon sokat isznak belőle. Házaik szegényesek, nagyon rendetlenek és jellemző tisztaság hiánya, ami számos betegség okozója. Különösen sok közöttük a trachomás és a bujakórbán szenvedő.”... „Vallási tekintetben valamennyien katolikusak, nagyon vallásosak, különösen a nők, akik szinte már fanatikusak. Ennek ellenére mégis nagyon erkölcs telenek, sok a vadházasság.” A 9. csendőrezred Csáktornyai szakasza parancsnokának jelentése. AJ 334-94. 1932. június 6.

rendezni az egyes kérdéseket, amelyek a helyi körülményektől függően rendkívül összetettek.³³

A magyar kormány valóban nagy súlyt helyezett a határidő meghosszabbítására, s több alkalommal tett lépéseket ennek érdekében a jugoszláv kormánynál. Ám minden erőfeszítése ellenére sem sikerült elérnie Belgrádban az egyezmény meghosszabbítását. Látva a jugoszlávok hajthatatlanságát, Budapest ellenlépésekre kényszerült: megtagadta a magyar-jugoszláv fürdőegyezmények meghosszabbítását (ami komoly bevételkiesést okozott a jugoszlávoknak, lévén hogy a magyar polgárok ezrei maradtak inkább otthon), illetve beszüntette a jugoszláv optások határátlépési kedvezményét. Azonban ezek az intézkedések sem vezettek a kívánt eredményre.

Božidar Purić, jugoszláv külügyminiszter–helyettes Alth magyar követtel folytatott 1934. május 9-i beszélgetése során elismerte: Jugoszlávia a kettősbirtokosokkal összefüggő kérdések rendezését a bulgáriaival hasonló módon képzei el, azaz, hogy végképp likvidálják. A magyar követ előtt előadott indoklás sok esetben szinte szó szerint megegyezett a határmegállapító bizottság vezetője által két évvel korábban leírt jelentésben foglaltakkal. A kettősbirtokosok örökös határátlépését nem tartotta kívánatosnak, mert adatai szerint mintegy 100 000 ember, részben magyar, részben jugoszláv állampolgár (de többségében magyar nemzetiségű – H.Á.) lépte át állandóan oda és vissza a határt, ami természetes, hogy incidenseket eredményezett.³⁴ Ugyanakkor ennek a tömegnek a folyamatos vándorlása az államhatáron át azt a fikciót keltette, mintha a határ nem lett volna véglegesen megállapítva. Purić nem is tagadta: a jugoszláv szervek zaklatásai azt a célt szolgálják, hogy a kettősbirtokosokat birtokaik eladására bírják.³⁵ Értesülései szerint a magyar kettősbirtokosok kezén 9 000 hektár, míg a jugoszlávokéban 7 000 hektár föld volt, amely földeket könnyen ki lehetne cserélni, illetve a tulajdonosokat kártalanítani. Így, még abban az esetben is, ha a kettősbirtokokat nem szüntetnék meg teljesen, számukat annyira lecsökkenthetnék, hogy a fennmaradók már nem számíthatnának. Végezetül megjegyezte: kormánya azzal a tervvel foglalkozik, hogy a magyar kormánynak vegyes bizottságok kiküldését javasolja, hogy likvidálják a kettősbirtokokat, illetve szabályozzák a kettősbirtokok kicserélését és a tulajdonosok kártalanítását.³⁶ Ez volt az utolsó csepp a pohárban, ami a magyar kormányt arra bírta, hogy Genfben keresse igazát.³⁷

33 AJ. 334-94. pov. Broj. 105. 1932. július 20.

34 A kettősbirtokosok nemzetiségi összetételéről nem állnak rendelkezésünkre pontos adatok. Amit biztosan lehet tudni: a Muravidéken és a Muraközben döntően szlávok voltak (azaz horvátok és vendék). A többi határszakaszon egy 1932-ben készült jugoszláv külügyminiszteri feljegyzés szerint főleg a magyar és a német kisebbséghez tartozók, illetve sokácok és bunyevácok, valamint „pravoszláv szerbek és mások” rendelkeztek magyarországi földbirtokkal. AJ-334, MIP KJ-Biro za razgraničenje sa susednim zemljama, F-94.

35 A birtokok kicserélését „ösztrönző” jugoszláv politika eredményesnek tűnt. A gyékényesi rendőrségi kirendeltség jelentése szerint a hatósági területén lévő 242 birtokból 165 cseréje már lezajlott. MOL K70, 225 csomó. 47/4/1935. sz. jelenés. Idézi Az útlevélkérdés története Magyarországon 55.

36 MOL K69–671–1934–I–O–10 1481/pol.

37 Hory, Vukčević követtel 1934 május 15-én folytatott beszélgetésében megjegyezte, hogy valóban Purić Althnak tett említett kijelentése indította a magyar kormányt arra a lépésre, hogy Genfhez forduljon. MOL K63-131-1934-16/7 1561/1934 számfeltávirat.

1934. május 12-én a magyar kormány a Népszövetség segítségét kérte a magyar-jugoszláv határon jugoszláv részről elkövetett túlkapásokkal szemben.³⁸ Mindezt annak ellenére tette, hogy jól tudta: a Népszövetségnél nem érhet el igazi, győzelemszerű sikereket, hanem be kell érnie azzal, hogy a Tanács előtt, annak közbejöttével elfogadható kompromisszumot kössön.³⁹ Ennek ellenére előrebocsáthatjuk, hogy a magyar kormány szinte teljes győzelmet aratott.

Az idő rövidsége miatt, nehogy panaszával lemaradjon a májusi ülészakról, és petíciója csak szeptemberben kerüljön tárgyalásra, a magyar kormány gyorsan kellett lépnie. Ez nem jelentette, hogy Budapest felkészületlenül cselekedett volna. Nagyon is előrelátó volt. Mielőtt erre a lépésre rászánta volna magát, a magyar kormány előre hatástalanította a jugoszláv részről védekezéséppen várható argumentációt. Már április 26-án jegyzékben közölték a jugoszláv követtel, hogy a jankapusztai emigránsok által bérelt internáló tábor, amelynek a létezését a jugoszlávok jegyzékeikben többször kifogásolták, megszüntették. Ígérték, hogy azokat az emigránsokat, akik a (magyarországi) törvények ellen vétének, büntetőjogilag is felelősségre fogják vonni, és kilátásba helyezték, hogy esetleg ki is utasítják Magyarországról.⁴⁰

Jugoszláviát váratlanul érte a magyar kormány genfi beadványa, noha a magyar parlamentben 1934 elején már szó volt arról, hogy a tárgyalások eredménytelensége esetén végső lépésként Magyarország a Népszövetséghez fog fordulni. 1934. május 22-én Jugoszlávia budapesti követe, Vukčević azzal a kéréssel fordult Hory András magyar külügyminiszter-helyetteshez, hogy a magyar kormány vonja vissza Genfben benyújtott panaszát.⁴¹ Hory erre már azért sem volt hajlandó, mert ezt a határ menti magyar lakosság úgy értékelhette volna, hogy játékot űznek legszentebb ügyeivel. A panaszbeadvány visszavonására egyetlen lehetőséget látott: ha előzetesen sikerül Belgráddal olyan megállapodást kötni, amely biztosítja a magyar kettős birtokosok számára a határon való zavartalan közlekedést, vagyis helyreállítja az 1932. május 18-a előtti állapotot. Ehhez voltaképpen csak két kérdést kellene rendezni, kapacitálta Hory Vukčevićet, amit szakértőik pár órai tanácskozás után könnyedén tisztázhatnak. 1/ a magyar hatóságok által kiállított igazolványokra a jugoszláv hatóságok legkésőbb március 15-ig minden évben adják meg a vízumot. 2/ a belgrádi kormány járuljon hozzá a jegyzőkönyv meghosszabbításához, amely a jugoszláv területen termelt mezőgazdasági termények Magyarországra való vámmentes szállítását provideálja. Emellett az is elősegítené a helyzet elsimítását, ha a jugoszláv hatóságok enyhítenék a határhoz tartozó kiadott fegyverhasználati utasításokat. Vukčević

38 1930. február 5. és 1933. október 20. között 20 komolyabb és 9 halálos áldozattal járó fegyveres incidens történt a határon, amelynek áldozatai magyarok vagy magyar nemzetiségű jugoszláv állampolgárok voltak.

39 Kánya Kálmán külügyminiszter expozéja a külügyi bizottság előtt. MOL K63-129-1934-16/4

40 A politikai menedékjog alkalmazásához azonban a továbbiakban is ragaszkodtak. Minderről a budapesti jugoszláv követségen elismeréssel nyilatkoztak. MOL K69-670-1934—g 3

41 A jugoszláv külügyminisztériumban úgy vélték, Magyarország ezzel kívánta Jugoszláviát úgy beállítani, mint a béke akadályozóját, aki mindig viszálykodik a szomszédaival. „Magyarország átvette az albán kacsák és a bolgár komitácik szerepét. A magyar kormány vélhetően ily módon reméli felvetni a határok revízióját, rámutatva arra, hogy a jelenlegi határ nem természetes és veszélyes.” AJ. 341-1934-I. Pov. Br. 10310. 1934. május 14. Jevtic külügyminiszter szárméltávirata a londoni jugoszláv követségre.

azonban nem kívánt egyezkedni. Figyelmeztette Horyt: ha a magyar kormány nem vonja vissza panaszát, akkor ők ellen-panasszal fognak élni, amelyben a horvát emigráció forradalmi működéséről lesz szó, amelynek a központja Magyarországon van.⁴² Ebből is látszik, milyen előrelátó volt a magyar kormány.

Végül a nagyhatalmak javaslatára és nyomására a két fél között közvetlen tárgyalások kezdődtek a vitás kérdések elsimításáról.⁴³ A magyar kormány határozottan utasította belgrádi követét, hogy a tárgyalásokon általában vezérelveül szolgáljon a kettősbirtokos-intézmény minden körülmények közötti fenntartása, s hogy a jugoszlávok részéről felmerülő bármely indítvány, amely a kettősbirtokos intézmény likvidálására vonatkozik, tárgyalás anyagát nem képezheti, és a *limine* elutasítandó.⁴⁴

A Dísz-térnek a magyar követségek számára a genfi panaszbeadvány eredményeiről küldött tájékoztatója szerint a magyar kormány, bár nem sikerült elérnie mindent, amit a jugoszláv kormánytól szeretett volna, az adott körülmények között elégedett volt az elért eredménnyel.⁴⁵ Az elért eredmény főleg abban állt, hogy a jugoszlávok a tárgyalóasztalhoz kényszerültek, amit éveken keresztül vonakodtak megtenni, és a tárgyalásokon a magyar kormány által előre megállapított program szerint kénytelenek voltak sorra végigtárgyalni a magyar kívánságokat.⁴⁶ A genfi lépésből egzsersmind az az előny is származott, hogy a világ figyelme egy pillanatra ráterelődött a magyar-jugoszláv határon keletkezett súlyos atrocitásokra, illetve a jugoszláv védekezés folytán Jugoszlávia súlyos belső nehézségeire, mindenekeelőtt a horvát kérdésre. Az egész akció a magyar kormány által tervbe vett program szerint játszódott le, s 1934. július 21-én Belgrádban zárult, az okmányok aláírásával.⁴⁷

A tárgyalások során két dokumentum született. Az egyik a gazdasági és adminisztratív természetű kérdéseket rendezte, a másikban pedig a jugoszlávok kötelezettséget vállaltak „precíz tartalmú” rendeletek kibocsátására határhatóságaikhoz. Kénytelenek voltak a terményátvitelre engedélyezett utak számát lényegesen szaporítani (9 helyett 33 út, ily módon az addigi 71 km átlagtávolság 19 km-re csökkent az egyes utak között). Lényeges momentum volt, hogy elejtették a határbirtokosság likvidálásának tervét, és erre nézve hivatalos kijelentést tettek a tárgyalások során.

42 Azt azért hozzátette, utalva a magyar kormány kifogására, hogy a magyar kormány által javasoltak elfogadása azt a látszatot keltené, mintha a jugoszláv kormány nyomás alatt cselekedne. Napjelentés Vukčević-Hory beszélgetésről MOL K63-131-1934-16/7 1655/1934.; A jugoszláv kormány állandó genfi képviselője, Kostantin Fotić direkt fenyegetéssel próbálkozott. Magyar kollégájának, Baranyai Zoltánnak megjegyezte, hogy amennyiben a magyar kormány visszautasítja Jugoszlávia közvetlen tárgyalásokra vonatkozó felajánlását, szeptemberben botrányt fognak csapni, és olyan türethetetlen állapotokat fognak teremteni a magyar-jugoszláv határon, hogy 400 000 ember lesz kénytelen kivándorolni. MOL K63-131-1934-16/7

43 Különösen Franciaország, és személy szerint Barthou külügyminiszter vállalt aktív szerepet, aki a magyar kormánynak azt javasolta, hogy a kétoldalú tárgyalásokon vessenek fel minden függő kérdést.

44 MOL K63-131-1934-16/7 1974/pol/1934. Feljegyzés az 1934. június 14-én tartott tárcaközi értekezletről.

45 A tájékoztató tartalmát a hivatalvezetők beszélgetéseikben is felhasználhatták, de kizárólag olyan módon, hogy azok ne tűnjenek kérdésnek a jugoszláv kormánnyal szemben elért sikerrel. MOL K63-131-1934-16/7 2563/1934 1934. július 30.

46 A belgrádi magyar követ, Alth Waldemár, úgy értékelte, hogy a tárgyalások során összes kívánságaiknak mintegy 75%-át sikerült elérni. MOL K63-130-1934-16/7 1479/1934. Alth távirata 1934. július 7.

47 MOL K63-131-1934-16/7 2563/1934 1934. július 30.

Az ekkor elért megállapodás kisebb módosításokkal 1941-ig volt érvényben, amikor is egyrészt megszűnt az első Jugoszlávia, másrészt a területi revízióval maga a kettősirtokosság is, legalábbis azokon a területeken, amelyeken korábban jellemzően létezett. A Muravidék és a Muraköz helyett most a Duna-mente Újvidékig terjedő szakaszán élő gazdák szembesültek ezzel a kérdéssel. A szereplők is kicserélődtek. A felbomlott Jugoszlávia helyett Magyarországnak a Független Horvát Állammal szemben kellett képviselnie kettősirtokosai érdekeit, és biztosítani déli határait.